

Idiomatyczność w ujęciu kultury, edukacji i wychowania. Artykuł recenzyjny książki Doroty Misiejuk: *Kontekst kulturowy wychowania. Wielokulturowość a standard społeczny stosunków międzykulturowych w perspektywie pedagogicznej*¹

Relacje między kulturą i edukacją, w tym edukacją międzykulturową, są bardzo złożone, niejednoznaczne, trudne do ogarnięcia w edukacyjnej i wychowawczej działalności. Wielostronny ogląd spraw związanych z tą problematyką znajduje wyraz w wielu publikacjach z zakresu pedagogiki (w tym pedagogiki kultury, pedagogiki międzykulturowej) i edukacji międzykulturowej przygotowanych m.in. przez zespoły pracujące pod kierunkiem Tadeusza Lewowickiego, Jerzego Nikitorowicza, Zenona Jasińskiego². Nie brak też prac autorskich w tym zakresie. Prace te sprzyjają poznaniu różnorodnych poglądów i podejść metodologicznych, inspirują do nowych poszukiwań, szerszych badań, dyskusji, zachęcają do uogólnień, proponują nowe ujęcia teoretyczne i sugestie praktyczne.

¹ Recenzje wydawnicze tej książki przygotowali: dr hab. Alicja Szerląg prof. UW, prof. dr hab Alina Szczurek-Boruta (autorka niniejszego artykułu recenzyjnego). Prezentowany artykuł recenzyjny (recenzja naukowa) nie jest tożsamy z recenzją wydawniczą. Jest to artykuł naukowy zawierający krytyczną analizę i ocenę publikacji naukowej, opublikowany w ramach dyskusji polemicznej.

² Zob. prace pod redakcją prof. zw. dr hab. Tadeusza Lewowickiego wydawane od 1992 roku w serii „Edukacja Międzykulturowa”. W tym cyklu publikacji ukazało się ponad osiemdziesiąt prac oraz 16 tomów czasopisma „Edukacja Międzykulturowa”; prace pod redakcją prof. zw. dr hab. Jerzego Nikitorowicza wydawane od lat 90. XX wieku w Wydawnictwie Uniwersyteckim „Trans Humana” oraz prace pod redakcją prof. zw. dr hab. Zenona Jasińskiego wydawane przez Instytut Nauk Pedagogicznych Uniwersytetu Opolskiego.

Przemiany kultury implikują potrzebę ponawiania refleksji nad kulturowym kontekstem edukacji, wychowania.

Książka pt. *Kontekst kulturowy wychowania. Wielokulturowość a standard społeczny stosunków międzykulturowych w perspektywie pedagogicznej* to ważna praca w tym obszarze dociekań. Jej pomysłodawczynią jest Dorota Misiejuk, znany pedagog, specjalizujący się od lat 90. XX wieku w problematyce dziedziczenia kulturowego, komunikacji międzykulturowej, tożsamości kulturowej, edukacji międzykulturowej (Czykwin i Misiejuk, 1998; Misiejuk, 2013; 2015, ss. 209–221; 2017, ss. 44–57). Recenzowana książka pod względem tematycznym wpisuje się w cały dorobek Autorki i zarazem go poszerza.

Monografia autorstwa Doroty Misiejuk to sprawnie zbudowany, skonstruowany esej naukowy czy też zbiór esejów. Każdy rozdział można czytać oddzielnie i poddawać analizie. Jest to lektura zachęcająca Czytelnika do podejmowania refleksji i polemiki z Autorką, która z wielką erudycją rozwija interpretację opisywanych zjawisk lub roztrząsa problem, nie maskując subiektywności przyjętego punktu widzenia.

Nieustannie trwają intensywne poszukiwania nowych sposobów postrzegania i interpretowania rzeczywistości oraz radzenia sobie w niej i z nią. Odnosi się to także – a może zwłaszcza – do wychowania. Wskazuje się na nowe kategorie, pola, które powinny stać się przedmiotem refleksji wychowawczej, wykraczającej poza tradycyjny krąg nauk o wychowaniu, pedagogiki, pedagogii. Z takim podejściem mamy do czynienia w recenzowanej monografii autorskiej, w której Misiejuk dostrzega skalę i siłę nowych – w stosunku do tradycyjnych – uwarunkowań i mechanizmów wychowania. Wskazuje na te, które są już w polu profesjonalnego namysłu wychowawców, ale i odsłania nowe postacie, formuły. Ich wykorzystanie może doprowadzić do poszerzenia spektrum analiz programów rozwoju jednostki oraz przemian społecznych i kulturowych.

Recenzowana książka wychodzi naprzeciw postulatowi interdyscyplinarności w naukach społecznych (Szacki, 1999; Szymański, 2012; Kwiatkowski, 2012). Autorka w swoich rozważaniach pedagogicznych odwołuje się do teorii o różnej proveniencji. Głównie do teorii konflacji Margaret S. Archer, mieszczącej się w paradygmacie „socjologii dialektycznej”, która czerpie z paradygmatu obiektywistycznego i subiektywistycznego (Wielecki, 2021, ss. 47–59). Kulturowy kontekst wychowania omawia w odniesieniu do teorii standardu kulturowego Krzysztofa J. Broziego (filozofa i antropologa kulturowego). Koncepcja standardu kulturowego – jak stwierdza jej twórca – mieści się w obrębie strukturalno-funkcjonalnego paradygmatu badań (Brozi,

1989, s. 64). Standard kulturowy jest pewną teorią kultury oraz propozycją badań zjawisk kulturowych bardziej użyteczną (tak przynajmniej można to interpretować) do badania świata modernistycznego, który cechuje ład, hierarchia, wartości (Burszta i Kuligowski, 1999, s. 94). Misiejuk analizuje świat postmodernistyczny (pluralizm kulturowy, wielokulturowość), wskazując na zastosowanie standardu kulturowego do jego badania.

Respektuję prawo każdego badacza do osobistego wyboru drogi poznania określonego zjawiska, jego opisywania, naświetlania i interpretowania. Autorka reprezentująca nauki społeczne ma pełne prawo do nadania pracy określonego kształtu, uzasadniając przy tym swój wybór. W swojej książce Misiejuk przedstawia autorską propozycję tego, jak można badać świat kultury i edukacji.

Monografię otwiera wstęp, w którym Autorka pisze: „Pomysł i rozwijana w tej książce refleksja to próba uchwycenia w kontekście pedagogicznym słów wielkiej uczonej naszych czasów Margaret Archer. Rozwijając koncepcję człowieka w teorii społecznej myślicielka zrekapitulowała swój wywód o potrzebach ludzi współczesnych. Wypowiedziała myśl: »Potrzebujemy nowej gramatyki zamiast odtwarzania kanonu« (Archer, 2019: 246). Co to znaczy w kategoriach edukacyjnych? Cóż to jest owa nowa gramatyka? Jakie warunki powinny zostać spełnione, aby bezpiecznie odejść od odtwarzania kanonu?” (Misiejuk, 2021, s. 9).

Misiejuk edukację rozumie jako „agendę kultury” (2021, s. 9), „zaplecze dla budowania strategii działań wychowawczych” (2021, s. 9). W pojęciu „wychowanie” koncentruje się na akcie komunikacyjnym (2021, s. 10). Argumentuje, że „w obliczu wielkich przemian kulturowych, jakich doświadczamy globalnie, promowanie wielokulturowości jako standardu społecznego współżycia grup kulturowych współczesnych społeczeństw wiąże się z wyzwaniem pogodzenia wielu racjonalności w życiu publicznym. Potrzebujemy zatem nowej jakościowo socjalizacji, nowej orientacji w zakresie tego procesu. Stąd w ostatnim rozdziale rozważam warunki socjalizacji i promuję pojęcie refleksyjnej socjalizacji” (2021, s. 13).

Recenzowana książka to „refleksja nad uwarunkowaniami kulturowymi w sytuacji komunikowania się edukacyjnego” (2021, s. 10). Dwa podstawowe założenia budują jej narrację: osadzenie człowieka w kulturze (w warunkach postmodernizmu) oraz akceptacja różnicy kulturowej.

Książka składa się ze wstępu, pięciu rozdziałów, zakończenia i bibliografii.

W rozdziale I pt. „Gramatyka kultury – standard społeczno-kulturowy” Autorka koncentruje się na opisie takich zagadnień, jak: relacje człowiek –

kultura; wartości jako spoiwo kultury; wzory kulturowe jako zapośredniczenie wartości; standard społeczno-kulturowy Broziego; pedagogiczne implikacje teorii standardu kulturowego. Tu też Autorka omawia zagadnienie sytuacji wychowawczej w perspektywie kulturowej.

Rozdział II ukazuje znaczenie imperatywu kulturowego w budowaniu relacji edukacyjnej. Autorka, odwołując się do teorii Archer, przedstawia m.in.: relację edukacyjną i jej uwikłania w kulturę; błędy konflacji w aktach międzykulturowego komunikowania się; problem kulturowej spójności w aktach komunikowania się; wychowanie w kontekście relacji międzykulturowej; relację edukacyjną w świetle odmiennej gramatyki kultury – uwikłania w tradycję; dziedziczenie kultury w sytuacji transferu międzykulturowego.

Rozdział III poświęcony jest problematyce tożsamości kulturowej (dziedziczenia, kreowania, mglistości i płynności), tu też mowa o tożsamość kulturowej jednostki jako zadaniu edukacyjnym, co w literaturze przedmiotu ma już swoje miejsce (np. Szczurek-Boruta, 2007; 2019).

Kolejny IV rozdział ukazuje podmiotowość w świecie ponowoczesnym (model człowieka w ponowoczesności – sprawczość – racjonalność; pluralizm kulturowy – wielokulturowość – transkulturowość jako standard społeczny kultury).

W rozdziale V zatytułowanym: „Związki idei, założeń i praktyki edukacyjnej w kontekście wielokulturowości” Autorka omawia: problematykę refleksyjnej socjalizacji – eksponowanie na różnicę kulturową; wskazuje na model aktywnego obywatela pluralistycznego społeczeństwa ponowoczesności; na zasady edukacyjne i wyrastające z nich kompetencje. W dalszej części przedstawia paradygmat refleksyjności – imperatyw refleksyjności; zasady komunikacyjne w perspektywie różnicy kulturowej, takie jak: synergia a synteza jako zasada międzykulturowych aktów komunikacyjnych; zasada konsensusu i jej pedagogiczne warunki; zasada komplementarności poznania i doświadczenia.

W zakończeniu Autorka pisze: „Standardem kulturowym tożsamości czasów współczesnych staje się hybrydyzacja oraz budowa koncepcji transkulturowości. Kulturowy kontekst wychowania w tym zakresie zarysowuje nowe wyzwania w obszarze wychowania. Nie dziedziczenie jest w centrum procesów konstrukcji kulturowej tożsamości jednostki, a proces świadomego wyboru i antycypacja wagi dziedzictwa” (2021, s. 156).

Podsumowując, fascynacja Autorki podjętą tematyką i jej aktywność zawodowa przyczyniły się do autorskiej, pełnej inspiracji pedagogicznych udanej próby idiomatycznego uchwycenia i ukazania kulturowych kontekstów wychowania.

Monografia sytuuje się na styku pedagogiki z antropologią, socjologią, naukami o kulturze. Książka wzbogaca dyskurs naukowy w zakresie pedagogiki w obszarze podejścia interdyscyplinarnego, transdyscyplinarnego. Dorota Misiejuk w sposobie ujęcia tematu, postrzeganiu problemu, stawianiu pytań szczegółowych, analizach, przejawia osobowość zawodową docieklivego badacza. Całość opracowania przenika wartościowa refleksja o potrzebie dialektycznego, komplementarnego podejścia do człowieka, kultury i wychowania.

Pytanie, które pojawić się może, gdy mowa o dialektycznej syntezie, dotyczy eklektyzmu. Czy istotnie mamy w każdym z tych przypadków do czynienia z dialektyczną syntezą, czy może raczej z kolażem, mechanicznym zestawianiem, płątaniem wątków, idei i argumentów? Rzeczywiście problem jest poważny, tym bardziej że Autorka przyjmuje stanowisko interdyscyplinarne. Pogodzenie rozmaitych nauk, często bardzo rozmaitych w najgłębszym paradygmatycznym sensie, nie jest bezproblemowe. Zwraca też uwagę niezwyklej erudycyjności Autorki, która prowadząc dyskurs, jest jakby poza czasem i przestrzenią, wykorzystując cały dorobek myśli ludzkiej, z natury niejednorodny.

Jestem przekonana o tym, że praca spotka się z życzliwym przyjęciem i zainteresowaniem osób, którym zagadnienie kulturowych uwarunkowań edukacji jest bliskie. Zainspiruje do analiz, porównań i refleksji, do stawiania nowych pytań.

Bibliografia

- Brozi, K.J. 1989. *Antropologia wartości ujęcie metodologiczne*. Lublin: Wydawnictwo Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej.
- Buszta, W.J. i Kuligowski, W. 1999. *Ponowoczesne pejzaże kultury*. Warszawa: Wyd. Sic!
- Czykwini, E. i Misiejuk, D. 1998. *Dwujęzyczność i dwukulturowość w perspektywie psychopedagogicznej*. Białystok: Wydawnictwo Uniwersyteckie „Trans Humana”.
- Kwiatkowski, S. 2012. Problem integracji subdyscyplin pedagogicznych. W: Góral-Półroła, J. i Walasek-Jarosz, B. red. *Interdyscyplinarność pedagogiki*. Vol. 1. Kielce: Wyd. WSETiNS w Kielcach.
- Misiejuk, D. 2013. *Dziedzictwo i dziedziczenie w kontekście procesów socjalizacji*. Białystok: Wydawnictwo Uniwersyteckie „Trans Humana”.
- Misiejuk, D. 2015. Strategia transkulturowości w edukacji. Perspektywa artefaktu kulturowego. *Pogranicze. Studia Społeczne*. 25, ss. 209–221.

- Misiejuk, D. 2017. Konstruowanie tożsamości kulturowej wyzwaniem dla międzykulturowego poradnictwa. *Studia Poradoznawcze*. **6**, ss. 44–57.
- Misiejuk, D. 2021. *Kontekst kulturowy wychowania. Wielokulturowość a standard społeczny stosunków międzykulturowych w perspektywie pedagogicznej*. Białystok: Wydawnictwo Uniwersytetu w Białymstoku, ss. 167.
- Szacki, J. 1999. Głos w „Dyskusji panelistów”. W: Flis, A. red. *Wyzwania wobec nauk społecznych u progu XXI wieku*. Kraków: Universitas.
- Szczurek-Boruta, A. 2007. *Zadania rozwojowe młodzieży i edukacyjne warunki ich wypełniania w środowiskach zróżnicowanych kulturowo i gospodarczo. Studium pedagogiczne*. Katowice: Wyd. UŚ.
- Szczurek-Boruta, A. 2019. *Zadania rozwojowe i edukacja szkolna młodzieży. Stałość i zmienność*. Toruń: Wydawnictwo Adam Marszałek.
- Szymański, M.J. 2012. Pedagogika – zintegrowana nauka społeczna i humanistyczna. W: Góral-Półrola, J. i Walasek-Jarosz, B. red. *Interdyscyplinarność pedagogiki*. Vol. 1. Kielce: Wyd. WSETiNS w Kielcach.
- Wielecki, K. 2021. Socjologia na rozstaju dróg: znaczenie teorii Margaret S. Archer. *Uniwersyteckie Czasopismo Socjologiczne*. **10**, ss. 47–59.